

контексті активізації глобалізаційних процесів соціальні загрози розвитку туризму набувають транскордонного значення і поширюються часто за посередництвом інформаційних каналів. У той час як для одних регіонів суттєвою проблемою є туристична акультурація населення дестинацій, для інших – суспільне неприйняття туризму, особливо міжнародного, становить вагому загрозу функціонуванню туристичного бізнесу.

Одним із механізмів гарантування соціальної безпеки туризму може бути формування і реалізація відповідної соціальної доктрини. Розроблення і впровадження ефективної соціальної доктрини туризму може знівелювати регіональні диспропорції економічного та соціального розвитку та сприяти становленню туризму як потужної альтернативної економічної галузі, що володіє практично невичерпними ресурсами для свого розвитку.

Інформаційні джерела: 1. Голод А. П. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування: монографія / А. П. Голод. – Львів: ЛДУФК, 2017. – 350 с. 2. Голод А. П. Безпека туризму як об'єкт регіональних економічних досліджень / А. П. Голод // Інноваційна економіка. – 2014. – № 4 (53). – С. 190–194. 3. Маркіна І. А. Управління безпекою туристичного бізнесу / І. А. Маркіна // Економіка Крима. – 2012. – № 1 (38). – С. 174–176. 4. Скуратівський В. А. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення / В. А. Скуратівський, О. А. Ліндюк // Вісник НАДУ. – 2011. – № 3. – С. 194–204. 5. Bohn H. Social Security and Demographic Uncertainty: The Risk Sharing Properties of Alternativ ePolicies [Електронний ресурс] / Н. Bohn // NBER Working Paper Series. 1999. – Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w7030.pdf> (date of access: 20.11.2020). 6. Michalko G. Tourism Eclipsed by Crime: the Vulnerability of Foreign Tourists in Hungary / G. Michalko // Safety and Security in Tourism: Relationships, Management, and Marketing. – Routledge, 2012. – P. 159–172. 7. The Human Right to Freedom of Religion [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dip.mish.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2011/11/freedom-of-religion-study-guide.pdf> (date of access: 20.11.2020).

І. В. Козюра, д. держ. упр.
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі», м. Полтава
ivko@ukr.net

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: ВИТОКИ ВЕЛИКОЇ ПОДОРОЖІ

Курними шляхами виснаженої й поневоленої «неньки України», перетвореної царськими посіпаками в другій половині XVIII ст. з самобутньої козацької республіки на величезне потьомкінське село, на яке насувалася глуха ніч кріпосництва,

невтомно йшов до простих людей, «занедбавши храми» і обминаючи казенні «стовпи неотесані», наш земляк Григорій Сковорода.

І завжди його супутниками в мандрах були спогади дитинства, пам'ять про отчий край. Вони жили в його віршах, піснях, філософських трактатах, притчах, діалогах і листах. Не випадково в одному з останніх своїх листів зі слобідського села Пан-Іванівки, де оселився Сковорода у свого друга А. І. Ковалевського, він у 1794 р. писав: «Земелька его есть нагорня. Лесами, садами, холмами, источниками распещрена. На таком месте я родился возле Лубен».

Як же розпочинався його великий життєвий шлях, пов'язаний з нашим краєм?

Наприкінці 1722 року під солом'яною стріхою хатини малоземельного козака Сави Сковороди, на околиці Чорнух, сотенного містечка Лубенського полку, в тривожний, передгрозовий, переломний для України час народився хлопчик, наречений Григорієм. Не дарувала йому доля «палаців, замків і хором», обширних «грунгов» і «красних одеж» (про що свідчить хоча б той факт, що в ревізькій книзі Чорнух 29 серпня 1734 р. навіть серед найбідніших козаків його батько був зневажливо названий «Савкою Сковородою»). Але дарувала вона йому щире серце, гострий розум та живий неугасимий інтерес до долі свого багатотраждального народу («А мой жребий столыками, но бог мудрости дал часть»).

Годинами, затамувавши подих, міг слухати хлопчак про ще зовсім свіжі в пам'яті його односельців події героїчної оборони Чорнух від шведського загону Томаса Функе. Тоді, 1708 р., всі жителі сотенного містечка, включаючи жінок і підлітків, відчайдушно боронилися від ворога на церковному дворі, огороженому високим валом. Загарбники нещадно розправилися з козаками та міщанами. Понад півтори тисячі чоловік було порубано. А тих, хто замкнувся в церкві і відмовився відчинити двері, Функе наказав спалити разом із церквою.

Пам'ятали його односельці й про криваві царські уроки Батурина (де, після переходу Мазепи на бік Карла XII, за наказом Петра I Меншиковим «все населення поголовно, не виключаючи жінок і дітей, було вирізане, а місто зруйноване і спалене») і Лебедина, «де багато старшин і козаків, запідозрених у прихильності до Мазепи, вишукували по хатах і піддавали на

різні торгури, примушували до того, що люди самі визнавали себе винними, а потім уже їх карали смертно». Схвильовано обговорювали його односельці й трагічну долю замордованого Петром I у казематах Петропавлівської фортеці відважного гетьмана Павла Полуботка, і таємницю начебто переданої ним до Лондонського банку козацької казни.

А від кобзарів і лірників, які часто відпочивали під розлогими яблунями на порослому споришем подвір'ї його батьків, що «чесністю, правдивістю і гостинністю до прочан, миролюбним сусідством відзначалися у своєму колі», не раз чув малий Григорій і про солоницьку трагедію та нескореного Северина Наливайка, і про батька «вольності», «героя Богдана», і про «діяння» лубенських полковників кінця XVII – початку XVIII ст., кожен із яких був особистістю непересічною і, безперечно, певною мірою послужив, з часом, прообразом «антигероїв» знаменитої пісні Сковороди «Всякому городу нрав і права».

Хіба ж могли залишитися поза увагою мандрівних лубенських кобзарів Леонтій Свічка, який, одержавши полковий уряд за солідний хабар Мазепі, першим серед старшини розпочав захоплення громадських земель і незабаром перетворився на великого землевласника, чи його наступник Андрій Маркович, «непрестанно стягивающий грунта», що не визнавав навіть гетьманської влади, на якого жорстоко затиснута ним старшина направила до Москви красномовну скаргу: «С тех пор как открыт был Лубенский полк, на чин полковничий выбирались вольными голосами люди достойные из своих полчан и никогда не бывало от них народу отягощения. А когда потворством гетьмана Скоропадского произведен в чин Лубенского полковничества чужой человек, шурин гетьмана Андрей Маркович, тогда не только нынешних времен никем не слыханные, но и во времена владычества поляков и за жидовского тогдашнего арендаторства едва ли творились таковые тягости, налоги и обиды, какие чинились от него, Марковича, в полку всему народу, который от него обнищал и разорен, а Маркович за недолгое время обогатился».

Світ не готував малому Григорію Сковороді встеленого трояндами шляху. Уже з дитинства йому довелося розраховувати лише на власні сили, на власний розум і всього добиватися самотужки. «По седьмому году от рождения» він «приметен был охотою к наукам и твердостью духа», «дарованием к музыке». І,

звичайно ж, початкова освіта, здобута в сільській школі у місцевого дячка, не могла його задовольнити.

У 1734 р. 12-річний хлопчак покидає Лубенщину і стає студентом Києво-Могилянської Академії. Долаючи вражаючу злиденність бурсацького побуту, Григорій навчався «ревностно» і «беспорочно», був у науках «скоропостижен» і «преизряден». У стінах академії знаходить він «мою єдину втіху і мій скарб» – справжню дружбу, яку все своє життя Сковорода «цінував більш, ніж піраміди, мавзолеї та інші царські пам'ятники». Тут він розпочинає свій шлях пошуку «прекрасної іпостасі істини». Талановитий юнак «скоро превзошел сверстников своих успехами и похвалами» і в 1741 р., згідно з царським указом, був узятий до придворної хорової капели цариці Єлизавети. Та Петербург не зміг полонити його своєю холодною красою людської метушні в гранітних лабіринтах вулиць. Ненависть і огиду викликали в нього побачені на власні очі безтурботність життя і розбещеність «вищого світу», який він влучно охрестив «кублом обманів і злочинів». З часом усе бачене й пережите акумулювалося в картинах петербурзького сну жаху, в якому «злотожаждні», сластолюбні та лицемірні можновладці стають п'явками людськими, ненажерливими рабами плоті і, перевершуючи один одного в розпусті й користолобстві, пожирають людей». Світ царедворців і їхніх лакуз прагнув захопити талановитого юнака в золоті стіни, перетворити його на манкурта. Але він не спокусився можливістю розміняти свій талант на дзвінкі золоті монети і навіть отримати дворянський титул і кілька сот кріпаків. Григорія кликала до себе мати-Україна, і він не приховував свого ставлення до золота і багатства: «Про мене, хай інші дбають про золото, про почесні, про Сарданапалові бенкети, про низькі насолоди, нехай шукають вони слави, ласки вельмож; хай одержують вони ці, як вони думають, скарби, – я їм не заздрю, аби я мав духовні багатства і хліб духовний».

Не приховував Сковорода і свого ставлення до самодержців: «Я не високо шаную і не поважаю не лише таких царів, яким був Ірод, але навіть і хороших царів». То ж і не дивно, що в серпні 1744 р., коли Єлизавета із своєю капелою приїхала до Києва, Сковорода не захотів повертатися до Петербургу, дістав звільнення з придворного хору і почав «паки учитись в академії». Пізніше в листі до М. Ковалінського він писав: «Хай також живе в твоїй душі і такий вислів Плінія: «Втрачений час той, який ти не використав на навчання».

Тепер уже інший світ – світ духовний спробував полонити юнака. Але він уже шукав власного, не церковного бога, боголюдину, а не надприродну істоту Він уже обрав свій життєвий шлях – шлях «ловця птаха істини». І, не бажаючи «умножать собою столботворення церковного», Сковорода йде на хитрість: прикинувся безрозсудним, змінив голос, став заїкатися. Це допомогло йому залишити академію, «щоб жити в істині і побудувати власне життя на засадах, осяяних правдою істини».

У 1745 р. Сковорода використовує чи не єдиний дарований йому долею шанс ознайомитися з найпередовішими досягненнями європейської філософської думки, побувавши за кордоном. У той час навчання за кордоном було великою рідкістю і справою надзвичайно дорогою. Академія послати за кордон не могла, не мала для цього грошей. А коштів навіть багатих батьків часто не вистачало. Сковороді ж, як людині «известной знанием музыки, голосом, желанием быть в чужих краях, разумением некоторых языков», пощасливилося у складі російської місії, очолюваної генералом Ф. Вишневським, «поехать из Венгрии в Вену, Офен, Презбург и прочие места, где, любопытствуя по охоте своей, старался знакомиться с людьми, ученостью и знаниями отлично славными тогда» і одержати «новые познания, каковых не имел и не мог иметь в своем отечестве».

Та знову кликала його до себе рідна земля. Через 5 років мандрів повертається він з-за кордону, «сповнений вченості, знань, але з порожньою кишенею, маючи потребу у всьому найнеобхіднішому», на тодішню Лубенщину. Непривітно зустріли його Чорнухи. На цей час населення сотенного містечка налічувало вже понад 700 чоловік, тут було 145 дворів, але не було вже серед них батьківського двору, померлих Пелагеї і Сави Сковородів. За жалуваною грамотою царського уряду, всі землі навколо Чорнух, разом із посполитими, стали володінням грузинських князів Асихмованових. Чимало селянських земель захопив чорнухинський сотник С. Максимович. Жителям дошкуляли безперервні постої царського війська, «так що господарям уже й місця не залишається і позбавляються вони промислів і ремесла».

То ж і намагалися одні «бедные и нищетные» хоч як-небудь звести кінці з кінцями. Інші вже мовчки брели отарою без паси-тиря на панщину. Треті ж прагнули втопити своє горе в сивусі... Як твердить історичний документ: «Полковник лубенський Ку-

лябка доніс ясновельможності, що багато козаків його полку, не маючи власного свого потрібного хліба, закупають його на торгах дорогою ціною і вино курять не для користі власної, але ради одного пияцтва, і ліси свої вирубною для винокурения спустошують так, що і для опалення в хатах ледве що залишається. Та й козаки, які винокурень власних не мають, в інших беруть вино відрами і барилами, вишинковують до занепаду і пияцтвом країну виснажують».

Не маючи «ні кола, ні двора», ні надії на кращу долю, попрощався тоді Григорій Сковорода з батьківськими могилами і назавжди залишив Лубенщину. Ішов 1750 рік, і попереду в нього були ще чотири десятиліття подвижницького життя, кращі літературні й філософські твори, тисячі верст степових шляхів України, якими крокуватиме він до людей, крокуватиме у безсмертя...чистому вигляді».

Інформаційні джерела: 1. Багалій Д. Український мандрований філософ Гр. Сав. Сковорода / Д. Багалій. – Харків : Держвидав України, 1926. – 397 с. 2. Булда М. Мудрець з Чорнухинського краю / М. Булда. – Київ : Кобза-Інтернешнл, 1992. – 44 с. 3. Козюра І. Історія крізь долі (Абетка славетних країн): [історичні нариси] / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2016. – 271 с.

Р. А. Лизакова, к. э. н., доцент
Учреждение образования «Барановичский государственный университет», Беларусь, г. Барановичи
Roza.gomel@yandex.by

СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

В октябре 2020 года была утверждена Национальная стратегия развития туризма в Республике Беларусь до 2035 года (далее – стратегия развития). В данном документе определено в качестве основной цели: «максимальная реализация туристического потенциала Республики Беларусь на внутреннем и внешних рынках на основе целенаправленных и согласованных действий государственных органов, предпринимательского сообщества и граждан» [1].

Следует отметить, что до пандемии прослеживалась положительная динамика развития отрасли. Например, экспорт туристических услуг в 2019 году составил \$ 265,4 млн, темп роста по сравнению с 2018 годом – 115,1 %. В 2019 г. страну посетило